

Teoretyczne podstawy informatyki

Wykład 2: Struktury danych i algorytmy

<http://hibiscus.if.uj.edu.pl/~erichter/Dydaktyka2011/TPI-20011>

<http://th-www.if.uj.edu.pl/~erichter/dydaktyka/Dydaktyka2011/TPI-2011>

Struktury danych i algorytmy

- **Struktury danych** to **narzędzia** do reprezentowania informacji która ma być przetworzona przez program komputerowy,
- **Algorytmy** to **przepisy** wykonania czynności niezbędnych do jej przetworzenia.

- **Wybór algorytmu** do rozwiązania konkretnego problemu programistycznego pomaga w ustaleniu, jaką strukturę danych należałoby użyć, ale i odwrotnie – **wybrana struktura danych** ma ogromny wpływ na szczegóły realizacji i efektywności algorytmu.

Struktury danych i algorytmy

- ❑ Badanie modeli danych, ich własności oraz sposobów właściwego wykorzystania, stanowi **jeden z filarów informatyki**.
- ❑ Drugim, **równie ważnym filarem** jest uważana analiza algorytmów i powiązanych z nimi struktur danych.
 - Musimy znać najlepsze sposoby wykonywania najczęściej spotykanych żądań, musimy także nauczyć się podstawowych technik projektowania dobrych algorytmów.
 - Musimy zrozumieć w jaki sposób wykorzystywać struktury danych i algorytmy tak, by pasowały do procesu tworzenia przydatnych programów.

Typy danych i struktury danych

Dane są to „obiekty” którymi manipuluje algorytm.

Te obiekty to nie tylko dane wejściowe lub wyjściowe (wyniki działania algorytmu), to również obiekty pośrednie tworzone i używane w trakcie działania algorytmu.

Dane mogą być różnych **typów**, do najpospolitszych należą liczby (całkowite, dziesiętne, ułamkowe) i słowa zapisane w rozmaitych alfabetach.

Typy danych i struktury danych

Interesują nas sposoby w jaki algorytmy mogą organizować, zapamiętywać i zmieniać zbiory danych oraz sięgać do nich.

- Zmienne czyli „pudelka” w których chwilowo przechowujemy jakąś wartość,
- Wektory,
- Listy,
- Tablice czyli tabele (macierze), w których to możemy odwoływać się do indeksów,
- Kolejki i stosy,
- Drzewa, czyli hierarchiczne ułożenie danych,
- Zbiory.... Grafy.... Relacje....

Typy danych i struktury danych

W wielu zastosowaniach same struktury danych nie wystarczają. Czasami potrzeba bardzo obszernych zasobów danych, stanowiących dla wielu algorytmów potencjalne dane wejściowe, a więc mające ustaloną strukturę i nadające się do odszukiwania i manipulowania nimi.

Nazywa się je **bazami danych** (relacyjne i hierarchiczne).

Kolejny krok to **bazy wiedzy**, których elementami są bazy danych, a które zawierają również informacje o związkach pomiędzy danymi.

Algorytmika

- ❑ Algorytm to „przepis postępowania” prowadzący do rozwiązania konkretnego zadania; zbiór poleceń dotyczących pewnych obiektów (danych) ze wskazaniem kolejności w jakiej mają być wykonane”.
- ❑ Jest jednoznaczna i precyzyjna specyfikacją kroków które mogą być wykonywane „mechanicznie”.
- ❑ W matematyce algorytm jest „pojęciem służącym do formułowania i badania rozstrzygalności problemów i teorii”
- ❑ Algorytm odpowiada na pytanie „jak to zrobić” postawione przy formułowaniu zadania. Istota algorytmu polega na rozpisaniu całej procedury na kolejne, możliwie elementarne kroki.
- ❑ **Algorytmiczne myślenie można kształtować niezależnie od programowania komputerów, chociaż każdy program komputerowy jest zapisem jakiegoś algorytmu.**

Sposoby zapisu algorytmu

- Najprostszy sposób zapisu to **zapis słowny**
 - Pozwala określić kierunek działań i odpowiedzieć na pytanie, czy zagadnienie jest możliwe do rozwiązania.
- Bardziej konkretny zapis to **lista kroków**
 - Staramy się zapisać kolejne operacje w postaci kolejnych kroków które należy wykonać.
- Budowa listy kroków obejmuje następujące elementy:
 - sformułowanie zagadnienia (zadanie algorytmu),
 - określenie zbioru danych potrzebnych do rozwiązania zagadnienia (określenie czy zbiór danych jest właściwy),
 - określenie przewidywanego wyniku (wyników): co chcemy otrzymać i jakie mogą być warianty rozwiązania,
 - zapis kolejnych ponumerowanych kroków, które należy wykonać, aby przejść od punktu początkowego do końcowego.
- Bardzo wygodny zapis to **zapis graficzny**, np:
 - Schematy blokowe i grafy.

Rodzaje algorytmów

Algorytmy można dzielić ze względu na czas działania.

□ Algorytm liniowy:

- Ma postać ciągu kroków (których jest liniowa ilość) które muszą zostać bezwarunkowo wykonane jeden po drugim.
- Algorytm taki nie zawiera żadnych warunków ani rozgałęzień: zaczyna się od podania zestawu danych, następnie wykonywane są kolejne kroki wykonawcze, aż dochodzimy do wyniku

Algorytm liniowy - przykład

Przykład: dodanie lub mnożenie dwóch liczb

□ **Sformułowanie zadania:**

oblicz sumę dwóch liczb naturalnych: a, b . Wynik oznacz przez S .

□ **Dane wejściowe:** dwie liczby a i b

□ **Cel obliczeń:** obliczenie sumy $S = a + b$

□ **Dodatkowe ograniczenia:** sprawdzenie warunku dla danych wejściowych np. czy a, b są naturalne.

- Ale sprawdzenie pewnych warunków sprawia że algorytm przestaje być liniowy

Rodzaje algorytmów

Algorytm z rozgałęzieniem:

- Większość algorytmów zawiera rozgałęzienia będące efektem sprawdzania warunków. Wyrażenia warunkowe umożliwiają wykonanie zadania dla wielu wariantów danych i rozważanie różnych przypadków.
- Powtarzanie różnych działań ma dwojaką postać:
 - liczba powtórzeń jest z góry określona (przed rozpoczęciem cyklu), najczęściej związany z działaniami na macierzach,
 - liczba powtórzeń jest nieznana (zależy od spełnienia pewnego warunku), najczęściej związany z obliczeniami typu iteracyjnego.

Algorytm z rozgałęzieniem - przykład

□ Sformułowanie zadania

Znajdź rozwiązanie równania liniowego postaci $a \cdot x + b = 0$. Wynikiem jest wartość liczbową lub stwierdzenie dlaczego nie ma jednoznacznego rozwiązania.

□ Dane wejściowe

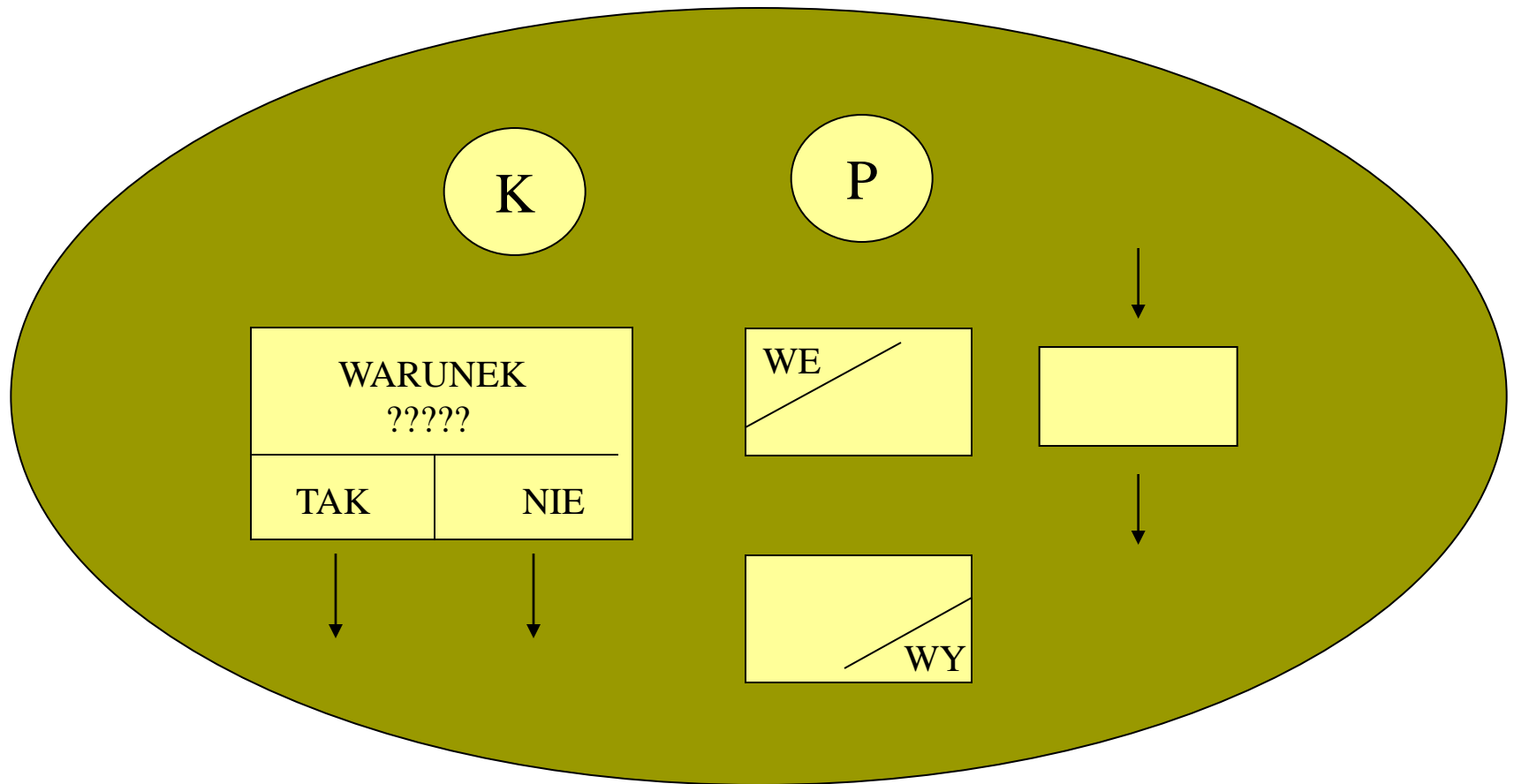
Dwie liczby rzeczywiste a i b

□ Cel obliczeń (co ma być wynikiem)

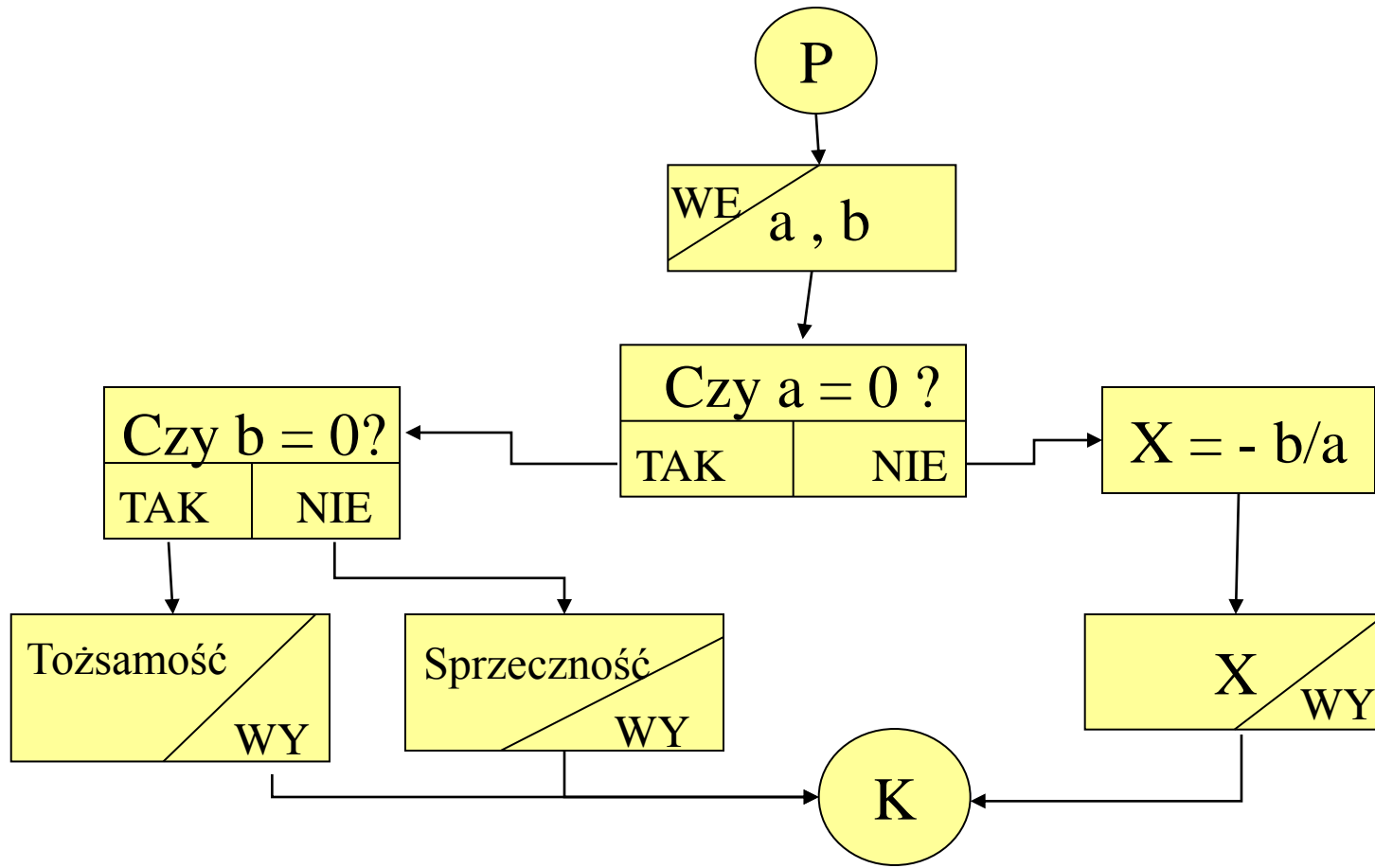
Obliczenie wartości x lub stwierdzenie, że równanie nie ma jednoznacznego rozwiązania.

- gdy $a = 0$ to sprawdź czy $b = 0$, jeśli tak to równanie sprzeczne lub tożsamościowe
- gdy $a \neq 0$ to oblicz $x = -b/a$

Schematy blokowe i algografy

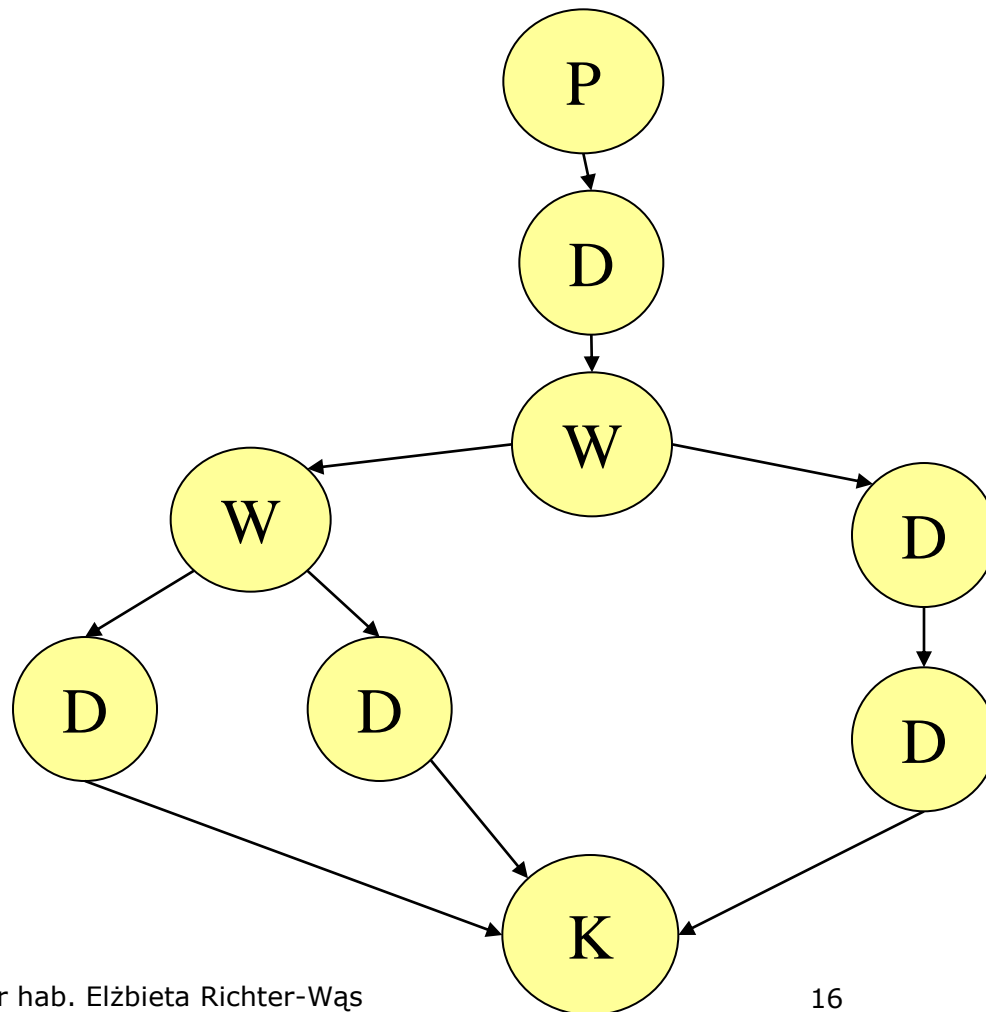
Schemat blokowy rozwiązania równania liniowego

Grafy

- Graf składa się z węzłów i gałęzi.
- Graf symbolizuje przepływ informacji.
- W przypadku algorytmów graf można wykorzystać aby w uproszczonej formie zilustrować ilość różnych dróg prowadzących do określonego w zadaniu celu.
- Graf pozwala także wykryć ścieżki, które nie prowadzą do punktu końcowego, których to poprawny algorytm nie powinien posiadać.

Graf algorytmu rozwiązania równania liniowego

- P – początek
- K – koniec
- D – działanie
- W – warunek

Grafy

- ❑ Jeżeli w grafie znajduje się ścieżka, która nie doprowadza do węzła końcowego, to mamy do czynienia z niepoprawnym grafem.
- ❑ W programie przygotowanym na podstawie takiego grafu, mamy do czynienia z przerwaniem próby działania i komunikatem o zaistnieniu jakiegoś błędu w działaniu.
- ❑ Węzeł grafu może mieć dwa wejścia jeżeli ilustruje pętle. Wtedy liczba ścieżek początek-koniec może być nieskończona, gdyż nieznana jest liczba obiegów pętli.
- ❑ **Graf to tylko schemat kontrolny służący do sprawdzenia algorytmu**
- ❑ **Schemat blokowy służy natomiast jako podstawa do tworzenia programów**

Algorytmy „dziel i zwyciężaj”

- Dzielimy problem na mniejsze części tej samej postaci co pierwotny.
- Teraz te pod-problemy dzielimy dalej na coraz mniejsze, używając tej samej metody, aż **rozmiar problemu** stanie się tak **mały**, że rozwiązanie będzie oczywiste lub będzie można użyć jakiejś innej efektywnej metody rozwiązania.
- Rozwiązania wszystkich pod-problemów muszą być połączone w celu utworzenia rozwiązania całego problemu.
- **Metoda zazwyczaj implementowana z zastosowaniem technik rekurencyjnych.**

Algorytmy „dziel i zwyciężaj”

□ Jak znaleźć minimum ciągu liczb?

- Dzielimy ciąg na dwie części, znajdujemy minimum w każdej z nich, bierzemy minimum z obu liczb jako minimum ciągu.

□ Jak sortować ciąg liczb?

- Dzielimy na dwie części, każdą osobno sortujemy a następnie łączymy dwa uporządkowane ciągi (scalamy).

Algorytmy oparte na programowaniu dynamicznym

- Można stosować wóczas, kiedy problem daje się podzielić na wiele pod-problemów, możliwych do zakodowania w jedno-, dwu- lub wielowymiarowej tablicy, w taki sposób że w pewnej określonej kolejności można je wszystkie (a więc i cały problem) efektywnie rozwiązać.

Jak obliczać ciąg Fibonacciego?

$$F(i) = \begin{cases} 1 & \text{jeśli } i = 1 \\ 1 & \text{jeśli } i = 2 \\ F(i-2)+F(i-1) & \text{jeśli } i > 2 \end{cases}$$

Aby obliczyć $F(n)$, wartość $F(k)$, gdzie $k < n$ musimy wyliczyć $F(n-k)$ razy. Liczba ta rośnie wykładniczo. Korzystnie jest więc zachować (zapamiętać w tablicy) wyniki wcześniejszych obliczeń (tu: $F(k)$).

Jak obliczać liczbę kombinacji?

Liczba kombinacji (podzbiorów) r -elementowych ze zbioru n -elementowego, oznaczana $\binom{n}{r}$, dana jest wzorem:

$$\binom{n}{r} = n! / (r! (n-r)!)$$

Możemy użyć wzorów:

$$\binom{n}{r} = 1, \text{ jeśli } r = 0 \text{ lub } n = r$$

$$\binom{n}{r} = \binom{n-1}{r-1} + \binom{n-1}{r} \text{ dla } 0 < r < n$$

Obliczamy rząd po rzędzie
w **trójkącie Pascala**

$n \backslash r$	0	1	2	3	4
0	1				
1	1	1			
2	1	2	1		
3	1	3	3	1	
4	1	4	6	4	1

Algorytmy z powrotami

- Przykładami tego typu algorytmów są gry.
 - Często możemy zdefiniować jakiś problem jako poszukiwanie jakiegoś rozwiązania wśród wielu możliwych przypadków.
 - Dana jest pewna przestrzeń stanów, przy czym stan jest to sytuacja stanowiąca rozwiązanie problemu albo mogąca prowadzić do rozwiązania oraz sposób przechodzenia z jednego stanu do drugiego.
 - Czasami mogą istnieć stany które nie prowadzą do rozwiązania.

Algorytmy z powrotami

□ Metoda powrotów

- Wymaga zapamiętania wszystkich wykonanych ruchów czy też wszystkich odwiedzonych stanów aby możliwe było cofanie posunięć.
- Stanów mogą być tysiące lub miliony więc bezpośrednie zastosowanie metody powrotów, mogące doprowadzić do odwiedzenia wszystkich stanów, może być zbyt kosztowne.
- Inteligentny wybór następnego posunięcia, **funkcja oceniająca**, może znacznie poprawić efektywność algorytmu.
 - Np. aby uniknąć przeglądania nieistotnych fragmentów przestrzeni stanów.

Wybór algorytmu

- Regułą jest że należy implementować algorytmy najprostsze, które wykonują określone zadanie.
- Prosty algorytm to
 - łatwiejsza implementacja, czytelniejszy kod
 - łatwość testowania
 - łatwość pisania dokumentacji,....
- Jeśli program ma działać wielokrotnie, jego wydajność i wykorzystywany algorytm stają się bardzo ważne. W ogólności, efektywność wiąże się z czasem potrzebnym programowi na wykonanie danego zadania. Istnieją również inne zasoby, które należy niekiedy oszczędnie wykorzystywać w pisanych programach:
 - ilość przestrzeni pamięciowej wykorzystywanej przez zmienne
 - generowane przez program obciążenie sieci komputerowej
 - ilość danych odczytywanych i zapisywanych na dysku

Wybór algorytmu

- **Zrozumiałość** i **efektywność** to są często sprzeczne cele. Typowa jest sytuacja w której programy efektywne dla dużej ilości danych są trudniejsze do napisania/zrozumienia.
- Np. sortowanie przez wybieranie (łatwy, nieefektywny dla dużej ilości danych) i sortowanie przez scalanie (trudniejszy, dużo efektywniejszy).
- Zrozumiałość to pojęcie względne, natomiast **efektywność** można obiektywnie zmierzyć.
- **Metodyka**: testy wzorcowe, analiza złożoności obliczeń

Efektywność algorytmu

□ Testy wzorcowe:

- Podczas porównywania dwóch lub więcej programów zaprojektowanych do wykonywania tego samego zadania, opracowujemy niewielki zbiór typowych danych wejściowych które mogą posłużyć jako **dane wzorcowe** (ang. benchmark).
- Powinny być one reprezentatywne i zakłada się że program dobrze działający dla danych wzorcowych będzie też dobrze działał dla wszystkich innych danych.
- Np. test wzorcowy umożliwiający porównanie algorytmów sortujących może opierać się na jednym **małym** zbiorze danych, np. zbiór pierwszych 20 cyfr liczby p ; jednym **średnim**, np. zbiór kodów pocztowych województwa krakowskiego; oraz na **dużym** zbiorze takim jak zbiór numerów telefonów z obszaru Krakowa i okolic.
- Przydatne jest też sprawdzenie jak algorytm działa dla ciągu już posortowanego (często działają kiepsko).

Efektywność algorytmu

□ Czas działania:

- Oznaczamy przez funkcje **$T(n)$** liczbę jednostek czasu, które zajmuje wykonanie programu lub algorytmu w przypadku problemu o rozmiarze **n** .
- Funkcje te nazywamy **czasem działania**. Dość często czas działania zależy od konkretnych danych wejściowych, nie tylko ich rozmiaru. W takim przypadku, funkcje **$T(n)$** definiuje się jako **najmniej korzystny przypadek** z punktu widzenia kosztów czasowych. Inną wyznaczaną wielkością jest też **czas średni**, czyli średni dla różnych danych wejściowych.

Uwagi końcowe

Na wybór najlepszego algorytmu dla tworzonego programu wpływa wiele czynników, najważniejsze to:

- prostota,
- łatwość implementacji
- efektywność

Wyidealizowany scenariusz tworzenia oprogramowania

- 1. Definicja problemu i specyfikacja**
Analiza wymagań użytkownika (często nieprecyzyjne i trudne do zapisania), budowa prostego prototypu lub modelu systemu
- 2. Projekt**
Wyróżniamy najważniejsze komponenty, specyfikujemy wymagania związane z wydajnością systemu, szczegółowe specyfikacje niektórych komponentów
- 3. Implementacja**
Każdy implementowany komponent poddajemy serii testów
- 4. Integracja i testowanie systemu**
- 5. Instalacja i testowanie przez użytkowników**
- 6. Konserwacja**
Niezwykle istotna jakość stylu programowania (w wielu wypadkach to ponad 50% nakładów poniesionych na napisanie systemu)

Metody programistyczne

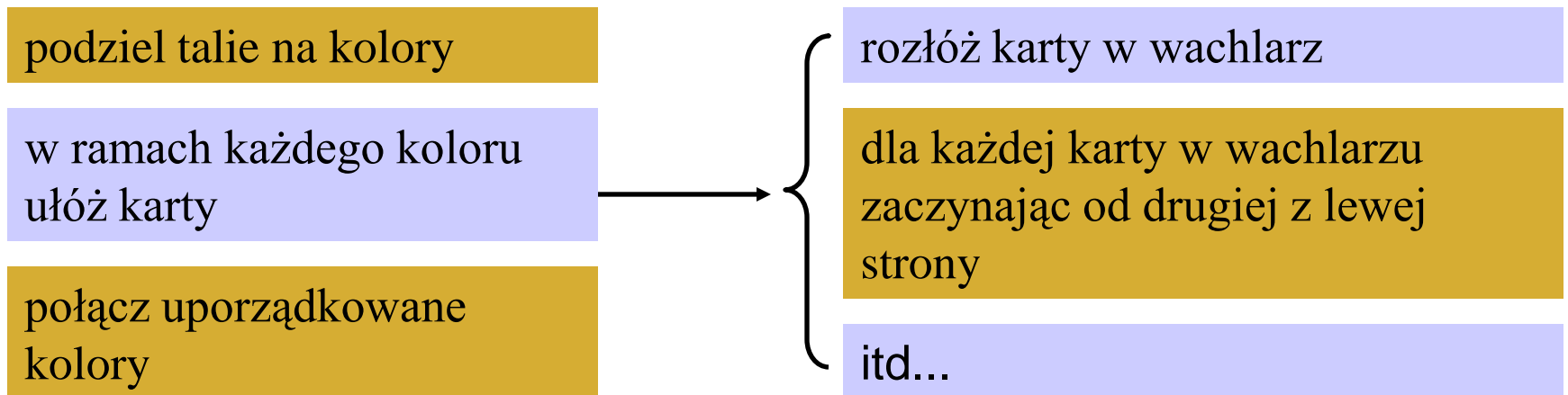
- Przy rozwiązywaniu prostych zadań **podejście „ad hoc”** może dawać szybsze rezultaty. Jednak, gdy mamy do czynienia z bardziej złożonymi problemami efektywniejsze jest **podejście systematyczne**
- **Projektowanie zstępujące (top-down design)**
 - Rozpoczynamy od zdefiniowania problemu który chcemy rozwiązać
 - Problem dzielimy na główne kroki – pod-problemy
 - Pod-problemy są dzielone na drobniejsze kroki tak długo, aż rozwiązania drobnych pod-problemów stają się łatwe nazywamy to stopniowym uszczegółowianiem
 - W idealnej sytuacji pod-problemy mogą być rozwiązywane niezależnie, a ich rozwiązania łączone w celu otrzymania rozwiązania całego problemu. W odniesieniu do tworzenia kodu oznacza to, że poszczególne kroki powinny być kodowane niezależnie, przy czym dane wyjściowe jednego kroku są używane jako dane wejściowe do innego
- **Realnie**
 - celem projektowania zstępującego jest **zminimalizowanie tych współzależności**

Metody programistyczne

- Zalety projektowania zstępującego
 - Jest to systematyczna metoda rozwiązywania problemów
 - rozwiązanie jest **modularne**, poszczególne kroki mogą być uruchamiane, modyfikowane i ulepszone niezależnie od pozostałych, rozwiązanie składa się z klarownych fragmentów które można niezależnie zrozumieć
 - dobrze zaprojektowane fragmenty mogą być **ponownie zastosowane** w innych zadaniach
 - można rozpoznać wspólne problemy na samym początku i **uniknąć wielokrotnego ich rozwiązywania**

Metody programistyczne

Przykład: Uporządkuj talie kart:

Metody programistyczne

□ Projektowanie wstępujące (bottom-up design)

- Polega na wyjściu od samego języka i wzbogacaniu go nowymi operacjami, dopóki nie będzie można wyrazić rozwiązania problemu w rozszerzonym języku
- Każde oprogramowanie działające na maszynie cyfrowej rozszerza jej możliwości o nowe funkcje. W efekcie, uruchomienie programu na komputerze tworzy nową maszynę, która nie wykonuje swoich operacji bezpośrednio, ale zmienia je na prostsze wykonywalne przez sprzęt
- Nową maszynę nazywamy **maszyną wirtualną**, ponieważ istnieje w świecie abstrakcyjnym a nie fizycznym
- To samo dotyczy sytuacji gdy dodajemy nową operację do języka programowania, pisząc funkcje. Zwiększa ona jego funkcjonalność tworząc nowy, silniejszy język. O zbiorze nowych funkcji można myśleć jako o wirtualnej maszynie zbudowanej na bazie starego języka.

Metody programistyczne

- Przykład: Policz wyrażenie $(3/28 + 2/7) * 4/3 - 1$
 - Aby to wykonać należałoby wzbogacić istniejący język przez dodanie
 - funkcji implementujących działania $+$, $-$, $*$, $/$ na ułamkach,
 - funkcji wczytywania i wypisywania ułamków,
 - ten pakiet funkcji mógłby też zawierać funkcję skracającą ułamki, chociaż nasz program nie musiałby z niej korzystać.
 - Zazwyczaj programy projektuje się **łącząc metodę wstępującą i zstępującą**
 - zaczynamy od podzielenia problemu na pod-zadania,
 - przekonujemy się, że byłby przydatny określony pakiet funkcji,
 - rozstrzygamy, jakie funkcje wejdą w skład pakietu i rozszerzą język,
 - powtarzamy to iteracyjnie, dzieląc problemy na prostsze i wzbogacając tym samym język.... dopóki rozwiązania wszystkich problemów składowych nie dadzą się zapisać bezpośrednio w rozszerzonym języku.

Metody programistyczne

- Abstrakcyjne typy danych (ATD)
 - Jest to istotne ulepszenie metody projektowania programów.
 - Podstawą metody jest **oddzielenie operacji wykonywanych** na danych i sposobów ich przechowywania **od konkretnego typu danych**. Pozwala ona na podzielenie zadania programistycznego na dwie części:
 - wybór struktury danych reprezentującej ATD i napisanie funkcji implementujących operacje
 - napisanie „programu głównego” który będzie wywoływał funkcje ATD
- Program ma dostęp do danych ATD wyłącznie przez wywołanie funkcji; nie może bezpośrednio odczytywać ani modyfikować wartości przechowywanych w wewnętrznych strukturach ATD.

Weryfikacja poprawności programu

- Sprawdzenie częściowej poprawności.
 - Weryfikacja opiera się o sprawdzenie specyfikacji, która jest czymś niezależnym od kodu programu.
 - Specyfikacja wyraża, co program ma robić, i określa związek między jego danymi wejściowymi i wyjściowymi.
 - W specyfikacji definiujemy warunek dotyczący danych wejściowych, który musi być spełniony na początku programu, tzw. **warunek wstępny**. Jeżeli dane nie spełniają tego warunku, to nie ma gwarancji że program będzie działał poprawnie ani nawet że się zatrzyma.
 - W specyfikacji definiujemy również **warunek końcowy**, czyli co oblicza program przy założeniu że się zatrzyma. Warunek końcowy jest zawsze prawdziwy jeżeli zachodzi warunek wstępny.

Weryfikacja poprawności programu

- Aby wykazać, że program jest zgodny ze specyfikacją, trzeba podzielić ją na wiele kroków, podobnie jak dzieli się na kroki sam program. Każdy krok programu ma swój warunek wstępny i warunek końcowy.
- Przykład: prosta instrukcja przypisania
 - $x=v$, x – zmienna, v – wyrażenie
 - warunek wstępny: $x \geq 0$
 - wyrażenie: $x = x+1$
 - warunek końcowy: $x \geq 1$
- Dowodzimy poprawności specyfikacji przez podstawienie wyrażenia $x+1$ pod każde wystąpienie x w warunku końcowym.
- Otrzymujemy formułę $x+1 \geq 1$, która wynika z warunku wstępnego $x \geq 0$.
- Zatem specyfikacja tej instrukcji podstawienia jest poprawna.

Weryfikacja poprawności programu

□ Istnieją **cztery sposoby** łączenia prostych kroków w celu otrzymania kroków bardziej złożonych.

1. stosowanie instrukcji złożonych (bloków instrukcji wykonywanych sekwencyjnie)
2. stosowanie instrukcji wyboru
3. stosowanie instrukcji powtarzania (pętli)
4. wywołania funkcji

Weryfikacja poprawności programu

- Każdej z tych metod budowania kodu odpowiada metoda przekształcania warunku wstępnego i końcowego w celu wykazania poprawności specyfikacji kroku złożonego:
 - Aby wykazać prawdziwość specyfikacji instrukcji wyboru, należy dowieść, że warunek końcowy wynika z warunku wstępnego i warunku testu w każdym z przypadków instrukcji wyboru.
 - Funkcje też mają swoje warunki wstępne i warunki końcowe; musimy sprawdzić że warunek wstępny funkcji wynika z warunku wstępnego kroku wywołania, a warunek końcowy pociąga za sobą warunek końcowy kroku wywołania.
 - Wykazanie poprawności programowania dla pętli wymaga użycia **niezmiennika pętli**.

Niezmienniki pętli

- Niezmiennik pętli określa warunki jakie muszą być zawsze spełnione przez zmienne w pętli, a także przez wartości wczytane lub wypisane (jeżeli takie operacje zawiera).
- Warunki te muszą być prawdziwe przed pierwszym wykonaniem pętli oraz po każdym jej obrocie.
(mogą stać się chwilowo fałszywe w trakcie wykonywania wnętrza pętli, ale muszą ponownie stać się prawdziwe przy końcu każdej iteracji)
- Dowodzimy że pewne zdanie jest niezmiennikiem pętli wykorzystując **zasadę indukcji matematycznej**.
- Mówi ona że:
 - jeśli (1) pewne zdanie jest prawdziwe dla $n = 0$
 - oraz (2) z tego, że jest prawdziwe dla pewnej liczby $n \geq 0$ wynika że musi być prawdziwe dla liczby $n+1$,
 - to (3) zdanie to jest prawdziwe dla wszystkich liczb nieujemnych.

Dowodzenie niezmienników pętli

- Stwierdzenie jest prawdziwe przed pierwszym wykonaniem pętli, ale po dokonaniu całej inicjacji; wynika ono z warunku wstępnego pętli.
- Jeśli założymy, że stwierdzenie jest prawdziwe przed jakimś przebiegiem pętli i że pętla zostanie wykonana ponownie, a więc warunek pętli jest spełniony, to stwierdzenie będzie nadal prawdziwe po kolejnym wykonaniu wnętrza pętli.

- Proste pętle mają zazwyczaj proste niezmienniki.
- Pętle dzielimy na trzy kategorie
 - pętla z wartownikiem: czyta i przetwarza dane aż do momentu napotkania niedozwolonego elementu,
 - pętla z licznikiem: zawczasu wiadomo ile razy pętla będzie wykonana,
 - pętle ogólne: wszystkie inne.

Problem „STOP-u”

- Aby udowodnić że program się zatrzyma, musimy wykazać, że zakończą działanie wszystkie pętle programu i wszystkie wywołania funkcji rekurencyjnych.
 - Dla pętli z wartownikiem wymaga to umieszczenia w warunku wstępnym informacji, że dane wejściowe zawierają wartownika.
 - Dla pętli z licznikiem wymaga to dodefiniowania granicy dolnej (górnjej) tego licznika.

Uwagi końcowe

- Istnieje wiele innych elementów, które muszą być brane pod uwagę przy dowodzeniu poprawności programu:
 - możliwość przepełnienia wartości całkowitoliczbowych,
 - możliwość przepełnienia lub niedomiar dla liczb zmiennopozycyjnych,
 - możliwość przekroczenia zakresów tablic,
 - prawidłowość otwierania i zamykania plików,
 - itd.